

51 ZBIRKA
RAZPOZNAVANJA
RECOGNITIONES

Tadej Cankar

»ODLOČNEJŠI PROTIVNIKI SEMITSTVA«

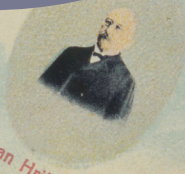
O antisemitizmu in
slovenskih liberalcih
na Kranjskem

Ljubljana.

Župan slo

Magistraf.

Ivan Frljbar.

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO
Ljubljana 2023

INŠTITUT
ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO
ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

51 ZBIRKA
RAZPOZNAVANJA
RECOGNITIONES

Tadej Cankar

**»ODLOČNEJŠI
PROTIVNIKI
SEMITSTVA«**

**O antisemitizmu in
slovenskih liberalcih
na Kranjskem**

ZALOŽBA INŠTITUTA ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

Odgovorna urednica: dr. Mojca Šorn
Založnik: Inštitut za novejšo zgodovino
Zanj: dr. Andrej Pančur

Sozaložnik: Arhiv Republike Slovenije
Zanj: dr. Andrej Nared

ZBIRKA RAZPOZNAVANJA / RECOGNITIONES 51
ISSN 2350-5664

Tadej Cankar
»ODLOČNEJŠI PROTIVNIKI SEMITSTVA«
O antisemitizmu in slovenskih liberalcih
na Kranjskem

Recenzenta: dr. Andrej Pančur
dr. Peter Vodopivec

Jezikovni pregled: dr. Andreja Jezernik

Prevod povzetka: Borut Praper

Oblikovanje: Barbara Bogataj Kokalj
Maša Bogataj

Slikovno gradivo Zgoraj: Antisemitska karikatura, naslovnica časnika *La*
na ovitku: *Libre Parole*, 1893.

Spodaj: Razglednica Ljubljane, okrog 1900.
Fotodokumentacija Mestni muzej Ljubljana, MGML

Tisk: Medium d.o.o.

Naklada: 300 izvodov

Izid knjige je Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in
finančno podprla: inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

323.12(=411.16)(497.4)"18/19"

329.12(497.4)"18/19":323.12(=411.16)

CANKAR, Tadej

"Odločnejši protivniki semitstva". O antisemitizmu in slovenskih liberalcih na Kranjskem / Tadej Cankar ; [prevod povzetka Borut Praper]. - Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino : Arhiv Republike Slovenije, 2023. - (Zbirka Razpoznavanja = Recognitiones, ISSN 2350-5664 ; 51)

ISBN 978-961-7104-32-5 (Inštitut za novejšo zgodovino)

COBISS.SI-ID 170940931

VSEBINA

- 7 PREGOVOR**

- 17 EVROPSKI ANTISEMITIZEM V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA**
- 18** Doba pred judovsko državljansko emancipacijo
- 25** Emancipacija in integracija: Judje v času uveljavljanja razsvetljenskih idej
- 35** Srednjeevropski Judje in liberalizem
- 58** Antisemitizem kot politično gibanje
- 68** Politična levica in antisemitizem

- 75 ANTISEMITIZEM IN LIBERALCI NA KRANJSKEM**
- 76** Osnovne značilnosti antisemitizma v slovenskem prostoru
- 126** Idejni značaj slovenskega liberalizma na Kranjskem in antisemitizem
- 138** Politični vidik antisemitizma kranjskih liberalcev
- 145** Gospodarski vidik antisemitizma kranjskih liberalcev
- 155** Narodnostni vidik antisemitizma kranjskih liberalcev
- 166** Odklon od običajnih protijudovskih stališč med Dreyfusovo afero

- 177 POVZETEK**
- 183 SUMMARY**
- 191 VIRI IN LITERATURA**
- 199 IMENSKO KAZALO**
- 205 O AVTORJU**

POVZETEK

**»ODLOČNEJŠI
PROTIVNIKI
SEMITSTVA«**

**O antisemitizmu
in slovenskih liberalcih
na Kranjskem**

Na podlagi proučevanja virov se ne moremo izogniti sklepu, da je bil odnos slovenskega liberalizma na Kranjskem do Judov praviloma večdimenzionalen, občasno kontradiktoren in (skoraj) vedno odklonilen; ob tem je bil tudi nasproten odnosu, ki so ga do Judov drugod po Evropi zavzemale politične struje, s katerimi si je kranjski liberalizem – resda s pridržki – delil svoje poimenovanje. Kljub niansam, ki so se v dolgem časovnem loku zadnjih desetletij 19. in prvih 20. stoletja pojavljale v notranjem ustroju in idejnih pogledih kranjskega liberalizma, so bile za ta odnos vedno bolj kot pozitivna čustva značilne različne averzije, anti-patije ter odkrito sovražstvo. Idejna prevlada katoliškega tabora, značilnosti okolja in skupen zunanji sovražnik v podobi nemškega liberalizma so bile okoliščine, ki so narekovalle posebno stanje, v katerem je bil antisemitizem na Slovenskem nekakšna skupna značilnost tako klerikalne kot liberalne politike. Čeprav protijudovska stališča niso postala del uradnih strankarskih političnih programov, je bilo protijudovstvo stalnica v idejnem značaju liberalnega tabora: nanj so prisegali tako mladoslovenci v sedemdesetih in osemdesetih letih 19. stoletja kot strankarsko organizirani narodni naprednjaki v devetdesetih letih 19. stoletja. Da se stvari tudi kasneje niso spremenile ter da so liberalci in njihovo osrednje dnevno glasilo v antisemitski gorečnosti občasno celo presegali pripadnike klerikalnega tabora, nam kažejo besede podpredsednika judovske verske občine v Zagrebu Lavoslava Šika, ki se je leta 1919 pritoževal, da »dah mržnje udara nam Židovima u obraz malo ne dnevno iz listova slobodne demokratske Slovenije: u prvom redu iz organa liberala ‚Slovenski narod‘ [...]«⁴⁵⁹ Protijudovstvo v razmišljanjih slovenskih liberalcev na Kranjskem pa ni bilo opazno le v dolgem časovnem obdobju, pač pa je bilo razprostrto tudi po hierarhiji liberalno-naprednega tabora; v podobni meri se je kot nekakšen stranski spremljevalec vrivalo med politična in družbena premišljevanja vodilnih predstavnikov slovenskega liberalizma in tudi njegovih manj izpostavljenih članov ter občasnih sopotnikov.

459 Šik, *Slovenski i Židovi*. Cit. po Valenčič, *Židje v preteklosti Ljubljane*, 86.

Kranjski liberalci so se glede obravnavanega vprašanja med vsemi tremi politično organiziranimi kranjsko-slovenskimi grupacijami edini opredelili za svojstveno držo, ki je bistveno odstopala od zadržanja sorodnih strank v avstrijsko-nemškem prostoru. Medtem ko so kranjski klerikalci in socialni demokrati do Judov in antisemitizma zavzeli odnos, ki je zvesto sledil opredelitvam njihovih dunajskih idejnih sorodnikov – »sledenje« je pravzaprav evfemističen izraz, v resnici je šlo tudi v vprašanih antisemitizmu pogosto za neposredno kopiranje stališč –, so morali liberalci glede omenjenega vprašanja zavzeti posebno usmeritev. Pri tem se od avstrijsko-nemških liberalcev niso razlikovali le po svojem doslednem antisemitizmu, pač pa so se zaradi majhnega števila Judov z nekaterimi vprašanji, ki so najbolj zaznamovala takšne debate srednjeevropskih liberalcev (denimo vprašanje judovske emancipacije), ukvarjali v precej omejenem obsegu. Med kranjskimi liberalci torej ne zasledimo le za liberalizem netipičnega sovraštva do Judov; tudi vsebinsko razdelanih pomislekov glede judovske ločenosti in bojzani pred formiranjem judovske »države v državi«, ki so tako značilno označevale razsvetljenske in liberalne zadržke do Judov, v njihovih razmišljanjih ob koncu 19. stoletja skorajda ni opaziti. Obširno utemeljenih razprav, kakršno je ljubljanski pravnik in politik Matija Kavčič pripravil ob sprejemanju novega občinskega reda leta 1849 – ter v njej dokazoval, da so moralna načela judovstva nezdržljiva z načeli krščanske morale, zaradi česar bodo Judje v državljanski skupnosti vedno tvorili ločeno telo –, predstavniki slovenskega liberalizma na Kranjskem kasneje skorajda niso več sestavljali. Namesto tega so svoja stališča najpogosteje izražali s krajšimi, manj razdelanimi in bolj posplošenimi izjavami. Ker so se te pogosto iztekle v prid odobravanja različnih proti Judom usmerjenih ukrepov in zakonskih predlogov, so z njimi vendarle sporočali svojo podporo vsaj omejevanju, če že ne ukinitvi enakih državljskih pravic judovskega prebivalstva.

Pogosto zastavljeno vprašanje o smiselnosti proučevanja antisemitizma v kranjskem okolju, ki praviloma izhaja iz

ugotovitve, da »pri nas vendar ni bilo Judov«, zgreši bistvo slovenskega antisemitizma. Kljub največkrat spregledanemu dejstvu, da so Slovenci ob koncu 19. stoletja ne nazadnje živeli v državni združbi, v kateri je število Judov dvakrat presegalo število njih samih, velik del slovenskega antisemitizma ni bil neposredno usmerjen proti Judom. V svoji najpogostejši pojavni formi, torej izražen v obliki stalnih besednih zvez in retoričnih obrazcev, je bil predvsem rezultat notranjih političnih nasprotij, ki s samimi Judi niso imela nobene prave povezave. Kot je bilo prikazano, se srednjeevropski antisemitizem v poznem 19. stoletju niti na Dunaju, kjer Judov ni manjkalo, ni usmerjal izključno proti Judom kot takim, pač pa tudi proti političnim nasprotnikom; toliko bolj je bil proti zadnjim usmerjen na Kranjskem, kjer je v omenjenem obdobju prebivala pičla poldruga stotnja Judov. V takšnih razmerah so bili žrtve obtožb političnega antisemitizma predvsem kranjski liberalci in socialni demokrati, ki so se oboji branili takšne politične družbe. Liberalci, ki so se pri tem razlikovali od socialnih demokratov, so k obrambi pred obtožbami pristopali predvsem z glasnim izrekanjem lastne protijudovske opredeljenosti. Ta je v slovenskem okolju, prežetem z antisemitizmom, potemtakem predstavljala ne le iskreno prepričanje večine pripadnikov liberalnega tabora in prikladno politično držo, pač pa tudi nujno potrebno obrambno sredstvo.

Kakšen je bil torej antisemitizem kranjskih liberalcev? V prvi vrsti lahko rečemo, da zanj podobno kot za katerokoli drugo obliko slovenskega antisemitizma velja oznaka Marka Štepcarja, ki ga posrečeno oceni kot »brkljarijo različnih vplivov, zgodovinskih predsodkov in posledic notranjega ustroja takratne slovenske družbe«, ki je mešala »zgodovinsko usedlino s sodobnostjo«. ⁴⁶⁰ Nedvomno ga je najbolj zaznamoval prav idejni eklekticizem, ki je predsodke črpal z vseh strani: iz tradicije verskega antisemitizma in protijudovske naravnosti družbenega okolja; iz krščanskosocialnega gibanja, zlasti njegovega odpora do sodobnih procesov ekonomske modernizacije in strahu pred

460 Štepec, *Slovenski antisemitizem*, 142.

judovsko ekonomsko prevlado; iz protijudovskega sovraštva pri nekaterih slovanskih narodih, ki se je povezovalo s prepričanjem, da Judje vedno delujejo v nasprotju s slovanskimi interesi. Ne glede na navedeno pa je za razumevanje protijudovstva slovenskih liberalcev na Kranjskem treba poudariti naslednje: vse od mladoslovenskega obdobja je nanj najmočneje vplivalo stališče, po katerem so bili Judje dojeti kot dejavnik, ki krepi nemški tabor in – najbolj skozi pripisano obvladovanje nemško-liberalne oziroma ustavoverne stranke – deluje za preprečevanje vseh oblik slovenskega narodnega napredka in uveljavitve. Na tej osnovni premisi, ki jo je na sosednjem Goriškem in v Trstu nadomeščal zelo podoben očitek judovske privrženosti in podpore italijanstvu, je slovenski liberalni tabor izgradil temelje svojega odnosa do Judov. Pri tem je samo navezavo Judov na nemštvo nasploh doživljal tako močno, da predstavniki slovenskih liberalcev na Kranjskem o možnosti vključevanja doseljenih Judov v slovenski narodni krog pravzaprav niti niso razmišljali. Kot zastopniki političnih, gospodarskih in kulturnih interesov slovenskega naroda oziroma njegovih elit so Jude na vseh treh omenjenih področjih vedno dojemali kot grozečega nasprotnika, vendar pa so se pri tem razlikovali od klerikalcev. Skladno s temeljnim razkolom med obema taboroma (ali gre prvenstvo »veri« ali »narodnosti«) so Judje v klerikalni percepciji ogrožali najprej vero in šele posredno tudi narodnost; v liberalnih očitkih je bilo to razmerje obrnjeno na glavo. V idejnem ustroju slovenskega liberalizma antisemitizem ni bil tako pomembna oziroma neovrgljiva postavka, kot je to veljalo za klerikalno protijudovstvo; od tod je izhajalo tudi dejstvo, da so ga bili liberalci – podobno kot številne druge ideje – pripravljene potisniti v ozadje, če so to zahtevale potrebe političnega boja. Liberalci tudi niso govorili o svetovnih zarotah, ki jim načeljujejo Judje; v teh so videli sicer vpliven, a konkretnější in manj simbolno-metaforičen element, kot je bilo to značilno za idejne predstave katoliškega tabora. Vsekakor pa so protijudovske izjave liberalcev na Kranjskem zelo pogosto nastopale v funkciji razločevalnega znamenja, s katerim so skušali

slovenski »narodni naprednjaki« kar najhitreje in najučinkoviteje dokazati svojo popolno ločenost in drugačnost od osovražnih ustavovernih nemških liberalcev.

Prav zaradi tega so slovenski liberalci na Kranjskem v vprašanjih, povezanih z Judi, večkrat izražali ideje, ki so bile na moč podobne tistim, na katere naletimo pri njihovih ideološko-političnih nasprotnikih. Omenjena ugotovitev velja zlasti za obdobje mladoslovencev, ko se prepričanja Josipa Vošnjaka, delno pa tudi ostalih privrženecv njegovega političnega kroga, občasno povsem prekrijejo z argumenti nastajajočega klerikalnega gibanja. Manj velja ta značilnost, ki je morda delno izhajala tudi iz slogaške orientiranosti mladoslovencev, za kasnejši liberalni rod; ta je moral pod vplivom zaostrenega kulturnega boja ter politične in ideološke diferenciacije prekiniti vsako vez z nasprotniki. Delna sorodnost protijudovskih stališč v pogledih obeh političnih taborov, ki je v Vošnjakovem obdobju izhajala iz skupnega nasprotovanja ustavoverni stranki ter prav tako skupnega protikapitalizma, je tedaj izginila. Generacija liberalnih politikov na prelomu 19. in 20. stoletja – njeni vodilni predstavniki so bili Ivan Tavčar, Karel Triller in Ivan Hribar, med katerimi je bil izrazit antisemit predvsem zadnji – je zato v svojem antisemitizmu deloma zavzela drugačna stališča, za katere je bilo značilno zgledovanje po mladočeških vzorih. Elementi verskega antisemitizma so skupaj z mladoslovenskim (protikapitalističnim) gospodarskim protijudovstvom večinoma izginili iz razmišljanj slovenskih liberalnih politikov in so bili opazno nadomeščeni s poudarjenim sočutjem do slovanskih narodov, domnevnih žrtev judovske navzočnosti med njimi. Vsekakor pa ta delni premik težišča očitkov ni prinesel ne zmanjšanja obsega ne omilitve protijudovskih stališč, ki so se tako kot inherentna značilnost idejnega značaja slovenskega liberalnega tabora pojavljala in ohranjala od začetkov njegovega organiziranja v šestdesetih letih 19. stoletja do njegovega zatona v obdobju med obema vojnama.

SUMMARY

**“THE MORE
DETERMINED
OPPONENTS
OF SEMITISM”**

**On Anti-Semitism
and Slovenian Liberals
in Carniola**

Based on the examined sources, one cannot avoid the conclusion that the attitude of Slovenian liberalism in Carniola towards Jews was, as a rule, multidimensional, occasionally contradictory, and (almost) always dismissive. Simultaneously, it also opposed the attitude towards Jews adopted elsewhere in Europe by the political orientations which the Carniolan liberalism shared its name with – albeit with reservations. Despite the nuances that emerged in the internal structure and ideological outlook of Carniolan liberalism in the long term, over the last decades of the 19th and the first decades of the 20th century, this attitude was always characterised by various aversions, antipathies, and outright hatred rather than positive feelings. The ideological dominance of the Catholic camp, the characteristics of the environment, and a common external enemy in the form of German liberalism were the circumstances that dictated a specific situation in which anti-Semitism in Slovenia was a common feature of both clericalist and liberal politics. Although anti-Jewish views did not become part of the official party political programmes, anti-Semitism represented a constant in the liberal camp's ideological character: the Young Slovenians in the 1870s and 1880s, as well as the party-organised national progressives in the 1890s, both swore by it. The fact that even afterwards, things did not change, and the liberals and their central daily bulletin sometimes even surpassed the members of the clericalist camp in their anti-Semitic zeal is attested to by the words of the vice-president of the Jewish religious congregation in Zagreb, Lavoslav Šik. In 1919, he complained that “we, as Jewish people, face the spirit of hatred almost daily in the press of free democratic Slovenia, mainly from the editorship of the liberal newspaper ‘Slovenski narod’ /.../”.⁴⁶¹ Anti-Semitism in the thinking of Slovenian liberals in Carniola was not only noticeable over a long period of time but was also spread across the hierarchy of the liberal-progressive camp. As a sort of constant companion, it intruded into the political and social musings of

461 Šik, *Slovensci i Židovi*. Quoted in Valenčič, *Židje v preteklosti Ljubljane*, 86.

the leading representatives of Slovenian liberalism as well as its less prominent members and occasional supporters.

The Carniolan liberals were the only of the three politically organised Carniolan-Slovenian groupings to adopt a distinctive stance on the issue at hand, which differed significantly from that of the related parties in the Austro-German territory. While the Carniolan clericalists and social democrats adopted an attitude towards Jews and anti-Semitism that faithfully followed the definitions of their Viennese ideological cousins – although “following” is more of a euphemistic term, as positions were in fact often directly copied, also with regard to anti-Semitism – the liberals had to adopt a particular orientation regarding this issue. The consistent anti-Semitism of the Carniolan liberals was not the only thing that distinguished them from their Austro-German counterparts: due to a relatively small number of Jews in Carniola, they dealt with some of the issues that most notably characterised such debates among the Central European liberals (such as the question of Jewish emancipation) on a rather limited scale. It was not only their hatred of Jews that was atypical of liberalism, as their reflections at the end of the 19th century were also almost absolutely devoid of any precisely articulated concerns about the Jewish distinction and fears of the formation of a Jewish “state within a state”, which were very characteristic of the enlightened and liberal reservations about Jews. Extensively argued treatises – such as the one written at the time of the adoption of the new municipal order in 1849 by the Ljubljana lawyer and politician Matija Kavčič, who claimed that the moral principles of Judaism were incompatible with the principles of Christian morality, which is why Jews would thus always form a separate body in the civic community – were later hardly ever drafted by the representatives of Slovenian liberalism in Carniola. Instead, they usually expressed their views through shorter, less elaborate, and more generalised statements that often resulted in the approval of various anti-Jewish measures and legislative proposals, thereby signalling their support

for at least limiting, if not abolishing, the equal civil rights of the Jewish population.

A frequent question about the relevance of studying anti-Semitism in the Carniolan environment, which is usually based on the conclusion that “we did not really have any Jewish population here”, misses the point of Slovenian anti-Semitism. Despite the often-overlooked fact that at the end of the 19th century, Slovenians actually lived in a state where the number of Jews was twice as large as their own, much of Slovenian anti-Semitism was not aimed directly against Jews. In its most common manifestation, i.e. expressed in set phrases and rhetorical forms, it was mainly the result of internal political contradictions that had no real connection with Jews themselves. As demonstrated, Central European anti-Semitism in the late 19th century – even in Vienna, where there was no shortage of Jews – was not directed exclusively against Jews as such but also against political opponents. This was even more evident in Carniola, where only a scant hundred and fifty Jews lived at the time. In such circumstances, the Carniolan liberals and social democrats were the primary targets accused of political anti-Semitism. Both groups rejected such political association. The liberals, who differed from the social democrats in this respect, approached the defence against the accusations mainly by loudly proclaiming their own anti-Jewish stance. In the Slovenian environment, which was permeated with anti-Semitism, the latter represented not only a sincere conviction of the majority of the liberal camp’s members and a convenient political stance but also a necessary means of defence.

What was characteristic of the Carniolan liberals’ anti-Semitism, then? First of all, it can be said that Marko Štepec’s assessment of all kinds of Slovenian anti-Semitism as “a mishmash of various influences, historical prejudices, and the consequences of the internal structure of the Slovenian society at the time” that mixed “historical sediment with modernity”⁴⁶² can also be ap-

462 Štepec, *Slovenski antisemitizem*, 142.

plied to the anti-Semitism of Carniolan liberals. It was first and foremost marked by its eclecticism of ideas that drew prejudices from all sides: from the tradition of religious anti-Semitism and the anti-Jewish attitude of the social milieu; from the Christian social movement, especially its resistance to contemporary processes of economic modernisation and its fear of Jewish economic domination; from the anti-Jewish hatred of some Slavic nations, which was linked to the belief that Jews always acted against Slavic interests. Notwithstanding the above, to understand the anti-Semitism of the Slovenian liberals in Carniola, it is necessary to point out the following: ever since the period of the Young Slovenians, it was most strongly influenced by the view according to which Jews were perceived as a factor that strengthened the German camp – mainly through an alleged control of the German-Liberal or Constitutional Party – and acted in the direction of preventing all forms of Slovenian national progress. It was through this basic premise, which was replaced by a very similar accusation of Jewish adherence and support for Italianism in the neighbouring Gorizia and Trieste, that the Slovenian liberal camp built the foundations of its attitude towards Jews. In this respect, the Slovenian liberals in Carniola generally experienced the connection between Jews and German nationhood so strongly that they did not even consider the possibility of integrating the immigrant Jews into the Slovenian national circle. As representatives of the political, economic, and cultural interests of the Slovenian nation or its elites, they always perceived Jews as a formidable opponent in all three of these areas, although they differed from the clericalists in this respect. In line with the fundamental split between the two camps (whether “religion” or “nationality” took precedence), Jews, in the clericalist perception, threatened first religion and only indirectly also nationality; while in the liberal accusations, this relationship was reversed. In the ideological structure of Slovenian liberalism, anti-Semitism was not as important or as unquestionable as it was in the case of the clericalist anti-Judaism; hence the fact that liberals were

ready to push it into the background – like so many other ideas – if the political struggle demanded it. Liberals also refrained from speaking of global conspiracies led by Jews. They saw them as an influential but more concrete and less symbolic-metaphorical element than was typical of the Catholic camp's conceptions. In any case, the anti-Jewish statements of the liberals in Carniola very often functioned as a mark of distinction by which the Slovenian "national progressives" tried to prove as quickly and effectively as possible their complete separation and distinction from the loathed constitutionalist German liberals.

This was the very reason why Slovenian liberals in Carniola often expressed ideas on issues related to Jews that were very similar to those of their ideological-political opponents. This observation is especially true for the period of the Young Slovenians, when the convictions of Josip Vošnjak and, to some extent, also of other followers of his political circle sometimes completely overlapped with the arguments of the emerging clericalist movement. This characteristic, which may have partly stemmed from the unification orientation of the Young Slovenians, is less true of the subsequent liberal generation, which had to break all ties with their opponents under the influence of the intensified cultural struggle and political and ideological differentiation. The partial affinity of anti-Jewish positions in the views of the two political camps, which, in Vošnjak's period, had stemmed from the common opposition to the Constitutionalist Party and shared anti-capitalism, now disappeared. The generation of liberal politicians at the turn of the 19th to the 20th century – whose leading representatives were Ivan Tavčar, Karel Triller, and Ivan Hribar, of whom the latter was a pronounced anti-Semite – therefore partly adopted different positions in their anti-Semitism, which were characteristically inspired by the examples of the Young Czechs. Elements of religious anti-Semitism, together with the Young Slovenians' (anti-capitalist) economic anti-Semitism, had largely disappeared from the Slovenian liberal politicians' considerations, only to become

noticeably replaced by an accentuated sympathy towards the Slavic nations, the alleged victims of the Jewish presence among them. Nonetheless, this partial shift in the focus of criticism brought neither a reduction in the extent of the anti-Jewish attitudes nor their attenuation, which, as an inherent feature of the ideological character of the Slovenian liberal camp, appeared and persisted from the beginnings of its organisation in the 1860s until its decline in the interwar period.

O AVTORJU

Tadej Cankar, rojen leta 1976 v Ljubljani, je arhivist. Študij zgodovine in obramboslovja na Filozofski fakulteti in Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani je zaključil leta 2003. Istega leta se je zaposlil v Arhivu Republike Slovenije, kjer se v okviru Sektorja za varstvo arhivskega gradiva posebnih arhivov posveča strokovnim in upravnim nalogam, povezanim z arhivskim gradivom 20. stoletja. Od leta 2007 je zadolžen za arhivsko dediščino nekdanjih slovenskih organov za notranje zadeve, skupaj z gradivom obveščevalno-varnostnih služb, zlasti za njeno pridobivanje in posredovanje javnosti. Njegova bibliografija vključuje prispevke na temo arhivskega gradiva nekdanjih tajnih služb v Republiki Sloveniji. Je član Arhivske komisije, strokovnega in posvetovalnega telesa Vlade Republike Slovenije, ki se ukvarja z vprašanji dostopnosti novejšega arhivskega gradiva v raziskovalne namene.

Ob poklicnem delu s specifičnim arhivskim gradivom iz obdobja sodobne slovenske zgodovine ga zanimajo tudi druga obdobja, področja in teme iz preteklosti naših prednikov.

»Osrednji namen« knjige naj bi bil prikaz antisemitizma kranjskih slovenskih liberalcev pred prvo svetovno vojno, toda zasnovana je precej širše. Uvodnemu delu o položaju Judov in antisemitizmu v Evropi in srednji Evropi v 18. in 19. stoletju sledi prikaz glavnih značilnosti antisemitizma na Kranjskem, ki opozarja ne le na antisemitizem nižjih slojev prebivalstva, temveč tudi izobraženskih in političnih elit, kar je seveda posebej zanimivo, saj na Kranjskem Judov skoraj ni bilo. Avtor predstavi odnos do Judov in antisemitizem v vseh treh slovenskih političnih taborih in ugotavlja, da v tem pogledu med kranjskimi slovenskimi »klerikalci in liberalci ni prihajalo do večjih razlik«. Pri tem analizira politični, gospodarski in nacionalni »vidik« antisemitizma slovenskih liberalcev, ki naj bi imel poleg tradicionalnih protijudovskih predsodkov in odpora do modernizacijskih procesov zlasti politične in nacionalne temelje. Za slovenske liberalce so bili Judje nevaren in vpliven zaveznik nemškega liberalizma in italijanskega iredentizma, antisemitizem pa »orodje«, s katerim so v spopadih s katoliško stranjo dokazovali, kako drugačni so od nemških liberalcev.

akad. prof. dr. Peter Vodopivec

Glavna prednost [...] raziskave je v tem, da avtor na podlagi komparativne analize odnosa slovenskih liberalcev na Kranjskem do Judov v primerjavi z drugima dvema slovenskima političnima skupinama (političnim katolicizmom in socialdemokrati), v primerjavi z nemškim liberalnim taborom ter ne nazadnje v primerjavi s (srednje)evropskim liberalizmom pride do zelo pomembnih spoznanj za širše razumevanje slovenskega antisemitizma v obdobju do druge svetovne vojne. V nasprotju z evropskim liberalizmom je bil namreč slovenski izrazito antisemitsko naravnani, skupaj z antisemitizmom slovenskega katoliškega tabora pa je bil posledično v večini takratne slovenske družbe antisemitizem družbena in politična norma.

dr. Andrej Pančur

**INŠTITUT
ZA NOVEJŠO ZGODOVINO**

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO
ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

Cena: 25 EUR

9 789617 110432 5